

Sandi Blagonić

ČLANOVI ODBORA ZA OSNIVANJE JADRANSKOG INSTITUTA 1945. I VODITELJI INSTITUTA/ZAVODA

Dr. sc. Sandi Blagonić
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Zavod za povijesne i društvene znanosti u Rijeci,
Područna jedinica u Puli
Prolaz kod kazališta 2, HR-52100 Pula
sandiblagonic@hazu.hr

UDK 061.12(497.5Rijeka)
Izlaganje sa znanstvenoga skupa
Primljeno: 23. 2. 2012.
Prihvaćeno: 15. 10. 2013.

Jadranski institut sa sjedištem u Sušaku osnovala je u svibnju 1945. godine Vlada federalne Hrvatske, na stručno obrazloženo članova Organizacijskog odbora Josipa Roglića, Vladislava Brajkovića i Matka Rojnića. Osim kratkih biografija članova Organizacijskog odbora Instituta, u ovome prilogu nalaze se biografije voditelja Instituta, odnosno današnjeg Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Rijeci s Područnom jedinicom u Puli.

Ključne riječi: *Jadranski institut; Sjeverojadranski institut; Sjeverojadranski institut za etničke odnose, historiju i ekonomiku JAZU – Rijeka; Zavod za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Rijeci.*

Dana 28. svibnja 1945. Predsjedništvo Narodne vlade Hrvatske odobrilo je „osnivanje naučne ustanove Jadranski institut sa sjedištem u Sušaku, kojemu će biti zadatak da znanstveno i stručno proučava pitanje jadranskog primorja i to sa geografsko-historijsko-etnografskog, prometno-ekonomskog i tehničko-urbaništčkog stanovišta, te da javno objavljuje rezultate svoga rada”.

Time je Predsjedništvo pozitivno odgovorilo na stručno obrazloženo osnivanje Jadranskog instituta što su ga potpisali članovi Organizacijskog odbora Josip Roglić, Vladislav Brajković i Matko Rojnić.

Geograf *Josip Roglić* rođen je 1906. u Župi Biokovskoj. Studirao je u Beogradu, Strasbourgu, Montpellieru, Berlinu i Beču, a diplomirao je geografsko-geološke znanosti na Filozofskom fakultetu u Beogradu. U godini osnivanja Jadranskog

instituta Roglić postaje redoviti profesor Filozofskog fakulteta, a godinu dana kasnije Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, gdje ostaje do 1976. godine. Roglić je osnivač Geografskog društva Hrvatske, a jedan je od utemeljitelja Speleološkog društva Hrvatske.

Drugi je član osnivačkog odbora *Matko Rojnić*. Medulinac iz Istre, rođen 1908., koji će vezu sa zavičajem održati istraživanjima njezine starije i novije političke i kulturne povijesti. U godini je osnutka Instituta postao direktorom Sveučilišne knjižnice, gdje je ostavio možda najvažnije djelo – sudjelovanje u izradi Hrvatske retrospektivne bibliografije, i to u funkciji pomoćnika urednika za razdoblje 1941. – 1944., a kasnije i u onoj uredničkoj za razdoblje 1947. – 1976. godine.

Treći među njima, kasnije i voditelj Zavoda, jest *Vladislav Brajković* (1905. – 1984.). Rođen u Kninu, u bokeljskoj obitelji, Brajković je diplomirao pravo u Beogradu, a doktorirao u Francuskoj. Nakon zaposlenja u Ministarstvu saobraćaja, 1937. prelazi na Pravni fakultet u Subotici, a od 1941. predaje na zagrebačkom Pravnom fakultetu kao profesor pomorskog i općesaobraćajnog prava postavši tako prvim redovitim nositeljem katedre za taj predmet. Brajković je ostavio danas brojne i kvalitetne znanstvene i stručne radove s područja pomorskog i prometnog prava. Uz to je dao i velik doprinos u pripremanju i izradi zakonodavnih akata, ali i kao urednik drugog izdanja *Pomorske enciklopedije* Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža u osam svezaka.

Sva trojica, Roglić, Brajković i Rojnić te su 1945. godine članovi Komisije za razgraničenje pri Predsjedništvu Vlade Narodne Republike Hrvatske, osnovane u lipnju 1945., i to na dijelovima državne granice gdje su se vanjske jugoslavenske granice poklapale s granicama NRH prema inozemstvu (Mađarska, Italija), uza skupinu za međurepubličko razgraničenje. Unutar te skupine sva su trojica pripadala grupi koja se bavila **zapadnom granicom** (s time da je rad na tom dijelu državne međe razdijeljen na uže teritorijalne cjeline – Rijeka, Istra, Zadar, Lastovo – Palagruža, Lošinj – Cres, Pula). U vremenu nakon II. svjetskog rata obilježenom novim iscrtavanjem granica temeljni zadatak te skupine bio je da podupre jugoslavenske teritorijalne zahtjeve, a znanstvenu je legitimaciju Komisija za razgraničenje željela pridobiti upravo osnivanjem Instituta. Kako primjećuje Egon Kraljević, Komisija se u namjeri da izbjegne izdavanje knjiga pod vlastitim imenom, što bi im dalo pečat pristranosti, koristila imenom Jadranskog instituta. To se i izrijekom tvrdi u jednom od dokumenata Komisije za razgraničenje (HR-HDA-1166, Komisija za razgraničenje pri Predsjedništvu Vlade NRH, sign. 1, toč. 2, nenaslovljeni nedatirani tekst priložen Planu rada Komisije za razgraničenje): „Naš službeni naziv Komisija za razgraničenje nije za tu svrhu nikako podesan, jer izaziva predodžbu

privremenosti i uski pojam povlačenja granice. Potrebno je naći ljepši, pojmovno bogatiji naziv. Pruža nam ga Jadranski institut, što bi bilo doista najpodesnija etiketa i da tako kažemo naša posjetnica pred inozemstvom: u ovom je nazivu sadržan element trajnosti i sustavnosti proučavanja, dakle ozbiljnosti nakladnika, što je potreban preduvjet za ugled naših publikacija.“

Iako osnovan u svibnju 1945., Jadranski institut sa sjedištem u Sušaku zbog teških je prilika počeo s djelovanjem tek sljedeće godine. Institut biva reorganiziran krajem 1948., a njegova djelatnost proširena. Tada, kao radni centar, ulazi u sastav Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, a od 1949. u sastavu je novoosnovanoga Akademijina Jadranskog instituta u Zagrebu. Centar u Rijeci 1952. se odvaja u zasebnu organizacijsku jedinicu Instituta s vlastitom upravom i financijama, a 1960. oba instituta (riječki i zagrebački) postaju samostalne ustanove. Otada riječki institut djeluje pod nazivom Sjeverojadranski institut za etničke odnose, historiju i ekonomiku JAZU – Rijeka.

Većina je voditelja Instituta, osim *Ive Krbeka* i *Vladislava Brajkovića*, rođena ili odrasla na području kojem se znanstvenim interesom današnji Zavod temeljno bavi. Trojica u Istri (Buzet, Rakalj, Volosko), jedan na Kastvu, jedan na Krku, te dvojica u Senju – ako ovdje pribrojimo *Ferdu Čulinovića* rođenog u Karlovcu, ali formativnim godinama Senjaninom, toliko da ga na jednome mjestu Hodimir Sirotković naziva „Primorcem, kao sazdanim od velebitskog kamena“. Prema temeljnoj naobrazbi većina su voditelja pravnici, i to četvorica: *Uliks Stanger*, *Ivo Krbek*, *Ferdo Čulinović*, *Dragovan Šepić*, pri čemu se većina pravnika bavila pravnom poviješću, dok je publicist i književnik *Milan Marjanović*, jedan je ekonomist – *Mijo Mirković*, jedan lingvist – *Milan Moguš*, a jedan povjesničar – *Petar Strčić*.

Ovdje valja napomenuti da ni iz dostupne dokumentacije Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci ni iz one Jadranskog instituta u Zagrebu nije bilo moguće utvrditi godine u kojima su prvi voditelji Instituta (sve do Dragovana Šepića) stupali na tu dužnost. Arhivsko gradivo koje bi moglo biti od pomoći iz Jadranskog instituta predano je Arhivu Akademije i nalazi se u fazi obrade. Iz izvještaja Instituta koji su publicirani u *Ljetopisima* Akademije također nije moguće utvrditi te podatke za prve voditelje, s izuzetkom *Uliksa Stangera*, *Milana Marjanovića* i *Ive Krbeka*. Isto se tako ni u jednom nekrologu tiskanom u *Ljetopisima* Akademije, a koji se odnosi na preminule voditelje Zavoda, ne spominje podatak o toj njihovoj funkciji.

O prvom institutskom direktoru *Uliksu Stangeru*, političaru i pravniku, jednom od najvažnijih predstavnika hrvatskog liberalnog pokreta u Istri, imat ćemo prilike slušati u jednom od sljedećih izlaganja. Stanger je na voditeljskom mjestu

Instituta do 1952., kada na čelo tadašnjega Stručnog savjeta Jadranskog instituta koji ima dva centra (u Zagrebu i Rijeci) 27. studenoga 1952. dolazi književnik i publicist *Milan Marjanović*. Rođen u Kastvu 1879., uz A. G. Matoša vodeći je kritičar moderne, autor niza članaka i studija, polemika te pjesama, romana i drama. Radio je kao novinar i urednik u nizu književnih časopisa i političkih listova (praška *Narodna misao* 1898.-99., karlovačko *Svjetlo* 1900., riječki *Novi list*, zagrebački *Obzor* i *Pokret* te splitska *Sloboda* 1905., zagrebačko *Zvono* 1905., splitska *Pučka sloboda* itd.). Njegov je književnoumjetnički opus kvalitetom ispod kritika i publicistike. Autor je hrestomatije, prve kritičke sinteze hrvatske književne moderne – *Hrvatska moderna I-II*, 1955. Marjanović umire 1955. godine, pa ga na mjestu predsjednika Stručnog savjeta nasljeđuje Ivo Krbek.

Kao nadareni student na zagrebačkom Pravnom fakultetu, *Ivo Krbek* dobio je stipendiju, pa je studij prava slušao u Beču, Berlinu i Parizu, da bi ga završio u Zagrebu. Nakon što se 1941., napustivši mjesto podbana Banovine Hrvatske, ponovno zaposlio na Pravnom fakultetu, ustaški režim ekspedira ga u zatvor – nakratko, a na dulje s profesorskog mjesta. Od 1945. pa do umirovljenja, 1961., Krbek opet predaje na Pravnom fakultetu. Uz to, valja spomenuti, Krbek je načelnik grada Zagreba (1932.-34.), član Zakonodavne komisije ZAVNOH-a, a od 1946. redoviti član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Također, bio je član Stalnog arbitražnoga suda u Haagu te je objavio velik broj radova iz područja upravnoga prava te teorije i države prava.

Nakon Krbeka, vođenje je Instituta povjereno članu njegova osnivačkog odbora, *Vladislavu Brajkoviću*, kojega na toj poziciji nasljeđuje *Mijo Mirković*. Rođen u Raklju 1898. godine, Mirković studira filozofiju, ekonomiju i društvene znanosti u Berlinu i Frankfurtu na Majni, gdje je doktorirao 1923. Između dva rata zaposlen je na Pravnom fakultetu u Subotici, te na Visokoj ekonomsko-komercijalnoj školi u Beogradu. Od 1945. do smrti 1963. Mirković je redovni profesor Visoke ekonomsko-komercijalne škole, poslije Ekonomskog fakulteta u Zagrebu. Objavio je velik broj knjiga, znanstvenih rasprava i članaka iz područja ekonomike narodnoga gospodarstva, planiranja, ekonomike, agrara, teorije unutarnje i vanjske trgovine i hrvatske kulturne povijesti, od kojih su mnoge pionirski radovi u pojedinim znanstvenim disciplinama. Bio je član delegacije FNRJ na konferencijama u Lodonu 1945. i Parizu 1946. te na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1946. Član je JAZU (Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti). Intenzivno se bavio i novinarstvom i književnošću, te je poznat kao Mate Balota.

Mirkovića je na čelnom mjestu Zavoda naslijedio *Ferdo Čulinović*. Rođen u Karlovcu 1897., Čulinović je djetinjstvo i mladost proveo u Senju. Doktorirao je na

Pravnom fakultetu Zagrebu. Između dva svjetska rata svrstava se među istaknute pravne pisce. Godine 1938. objavljuje opsežno djelo *Narodno pravo*, zbornik pravnih misli iz narodnih umotvorina. Nakon okupacije zemlje smijenjen je s položaja predsjednika Okružnog suda u Gospiću. Ujesen 1943. godine prelazi na oslobođeni teritorij, te postaje Vijećnik ZAVNOH-a. Bibliografija pravnoga povjesničara, živog i temperamentnog predavača, kako o Čulinoviću na jednome mjestu svjedoči Hodimir Sirotković, koji je programski i sadržajno osuvremenio taj predmet, i u tome je jedna od njegovih najvećih zasluga, broji 48 knjiga i posebno tiskanih monografija, 35 znanstvenih radovi, 115 rasprava itd. Za njegova su mandata učinjeni veći zahvati na unutrašnjem uređenju zgrade u kojoj je smješten Zavod, ondašnji Centar za znanstveni rad JAZU (1974. Sjeverojadranski institut mijenja ime u Centar za znanstveni rad).

Dragovan Šepić stupa na mjesto voditelja Zavoda godine 1978. i tu dužnost obnaša osamnaest godina. Rođen u Buzetu 1907., u narodnjačkoj obitelji po talijanskoj aneksiji Istre, Šepić 1920. odlazi u Hrvatsku, tadašnju Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, gdje završava Pravni fakultet 1933., u međuvremenu i jednogodišnji studij na Institutu za visoke međunarodne znanosti u Parizu. Kao aktivni istarski emigrant 1935. započinje službovanje u Ministarstvu vanjskih poslova u Beogradu. Radi kao diplomat u staroj i novoj Jugoslaviji, od 1935. do 1947. Za vrijeme emigrantske kraljevske vlade Ivana Šubašića na mjestu je tajnika predsjednika vlade. U tom je svojstvu i sudjelovao na pregovorima na o. Visu između Tita i Šubašića 1944. Od 1947. do 1953. ostaje u Beogradu u Zavodu za primijenjenu umjetnost, u Ministarstvu za nauku i kulturu FNRJ i u Saveznoj komisiji za kulturne veze s inozemstvom. Od 1953. do 1970. radi u Jadranskom institutu JAZU, da bi od 1970. do 1978. i umirovljenja bio profesor suvremene političke povijesti na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu. Na samom početku njegova mandata znanstvena djelatnost Zavoda, mahom povijesno i ekonomski usmjerena, posebno je proširena zapošljavanjem etnologa. Međutim, krajem 1980-ih, uslijed niskih primanja, ni nakon više raspisanih natječaja nije bilo zainteresiranih za rad u Zavodu, pa je tek 1988. godine zaposlen asistent istraživač.

Godine 1996. vođenje Zavoda povjeren je *Milanu Mogušu*. Diplomiravši narodni jezik i književnost 1953. godine, Moguš je zaposlen u Akademijinu Institutu za jezik, kasnije na Katedri za dijalektologiju i povijest hrvatskoga jezika pri Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Od 1961. do 1963. bio je lektor hrvatskoga jezika na Sveučilištu u Varšavi. Od 1965. do 1992. šef je Katedre za dijalektologiju i povijest hrvatskoga jezika, a od 1983. do 1992. predstojnik Zavoda za lingvistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, u kojem je vodio nekoliko važnih istraživačkih pro-

jekata. Godine 1975. izabran je za člana suradnika, 1977. za izvanrednog člana, a 1986. za redovitog člana Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, gdje do danas obnaša visoke funkcije, pa i najvišu – Akademijina predsjednika. Bio je glavni urednik ili suurednik nekoliko časopisa i edicija (*Bilten Zavoda za lingvistiku Filozofskog fakulteta*, *Bulletin scientifique*, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, *Jezik*, *Stari pisci hrvatski...*). Za njegova mandata Zavod prvi put znanstvenu djelatnost proširuje na jezično područje, posebno jezičnu povijest (u osamdesetima je najintenzivniji rad u znanstvenim disciplinama povijesti i etnologiji) i to se održalo do danas.

Nekadašnji zaposlenik Zavoda *Petar Strčić* na mjesto voditelja dolazi 2001. godine. Istražuje povijest Hrvatske, napose zapadne Hrvatske, te se bavi i pomoćnim povijesnim znanostima. Plodan autor, Strčić je, među ostalim, napisao važne studije o Supilu, Mandiću, Laginji, Spinčiću, Frankopanima itd. Autor je rasprava i članaka i iz područja pomoćnih povijesnih znanosti (glagoljska matična knjiga Lindar, grb Dobrinja itd). Izuzetno zauzet oko organizacijskog djelovanja, Strčić je osnovao Nacionalni povijesni odbor i bio njegov prvi tajnik te Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Rijeci. Potaknuo je ili je sudjelovao u osnivanju niza znanstveno-stručnih katedara Čakavskog sabora (Grobnik, Kastav, Klana, Kostrena, Otočac, Rab, Ronjgi, Zagreb). Također je bio ili jest urednik niza časopisa (npr. *Rijeka*, *Krčki zbornik*). Za njegova mandata zaposlen je novi naraštaj mladih znanstvenika, te je intenzivirano izlaženje zavodskog časopisa *Problemi sjevernog Jadrana* i održavanje skupova i predavanja.

Sandi Blagonić

The Members of the Committee for the Establishment of the Adriatic Institute in 1945 and Institute Directors

Summary

The Adriatic Institute with the seat in Sušak was established in May 1945 by the Government of the Federal Croatia, upon and following the expert argumentation by Josip Roglić, Vladislav Brajković and Matko Rojnić, members of the Organisation Committee. In addition to brief biographies of the members of the Organisation Committee of the Institute, this paper also includes the biographies of the Directors of the Institute (today the Institute for Historical and Social Sciences of the Croatian Academy of Sciences and Arts in Rijeka with the Local Unit in Pula).

Keywords: *Adriatic Institute; Northern Adriatic Institute; Northern Adriatic Institute for Ethnic Relations, History and Economics of the Yugoslav Academy of Sciences and Arts – Rijeka; Institute for Historical and Social Sciences of the Croatian Academy of Sciences and Arts in Rijeka.*